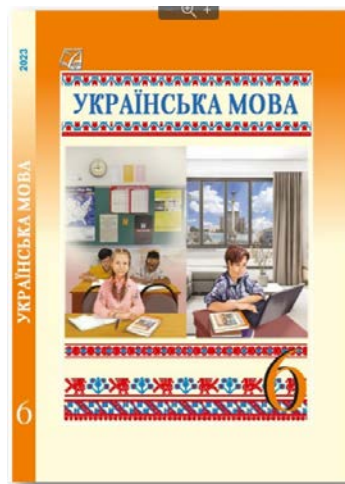

УКРАЇНСЬКА МОВА

6 клас

**Дорожня карта навчання за підручником
«Українська мова»**

для 6 класу закладів загальної середньої освіти / автори: О.Семенов, О.
Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, В. Волницька. Тернопіль : Астон, 2023.

Тернопіль - 2023

Видавництво Астон

Семеног О., Дятленко Т., Калинич О. Дорожня карта за підручником «Українська мова» для 6 класу закладів загальної середньої освіти / автори: О.Семеног, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, В. Волницька. Тернопіль : Астон, 2023.

Схарактеризовано відповідність підручника Державному стандарту базової середньої освіти (2020), модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–6 класи», окреслено сутність календарного планування уроків української мови для 6 класу, принципи, наукові підходи, логістику сторінками підручника, структура і перебіг параграфа, особливості вправ, компетентнісно орієнтованих завдань.

© Олена Семеног, Тетяна Дятленко, Олеся Калинич, 2023

©ТзОВ «Видавництво Астон», 2023

Зміст

Відповідність підручника Державному стандарту базової середньої освіти (2020)

Урахування результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA
Відповідність модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–6 класи»

Календарне планування уроків української мови для 6 класу

Принципи, наукові підходи

Логістика сторінками підручника

Параграф: структура, перебіг, компетентнісно орієнтовані вправи і завдання

Дорогі колеги!

"Школа красива не зовнішністю, а внутрішнім змістом, який повсякденно, повсякчасно наповнюється учнем і ученицею, учителем й учителькою, громадою", – з любов'ю до сродної праці вчителя писав ці рядки видатний український педагог, директор Авторської школи в селі Сахнівка Корсунь-Шевченківського району Черкаської області Олександр Антонович Олександр Захаренко.

З такою ж любов'ю, повагою до вчителя, шестикласників та шестикласниць і ми розробляли підручник «Українська мова», власним прикладом навчаємо і навчаємось розуміти Світ Дитини, як писав Василь Сухомлинський.

Авторський колектив підручника сформовано на засадах **партнерської взаємодії**: автори **вчителюють** у початковій, основній, старшій школі, у пілотних класах, здійснюють методичну підготовку вчителя в педагогічному університеті. Автори представляють Сумщину, Київ, Закарпаття.

Відповідність підручника

Державному стандарту базової середньої освіти (2020)

У підручнику враховано вимоги Державного стандарту базової середньої освіти (2020) <https://www.kmu.gov.ua/.../pro-deyaki-pitannya-derzhavnih...>

Державний стандарт базової середньої освіти є фундаментальним документом для організації освітнього процесу у 5-9 класах НУШ.

Державний стандарт визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання, містить вимоги до обов'язкових результатів навчання й орієнтири для оцінювання їх. Нормативом визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання школярів залежно від їхніх вікових та індивідуальних особливостей, загальний обсяг навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

Документ відображає ключові компетентності, які мають бути сформовані у школярів після завершення кожного з двох циклів – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи).

У Державному стандарті визначено зміст ключових і, зокрема, предметної компетентності щодо вільного володіння державною мовою, обов'язкові результати навчання здобувачів освіти відповідно до засад та принципів Концепції НУШ.

Ключові компетентності

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Компетентності в природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи

з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння навчатися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Соціальні і громадянські компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

8. Підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. Загальнокультурна грамотність. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Для ключових компетентностей у Державному стандарті визначено вміння, що є наскрізними.

Це, зокрема, **читання з розумінням**,
уміння висловлювати власну думку усно й письмово,
критичне та системне мислення,
здатність логічно обґрунтовувати позицію,
творча діяльність, ініціативність,
уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювання ризиків,
розв'язування проблем,
здатність співпрацювати з іншими людьми.

Урахування результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA

У змісті підручника враховано результати міжнародного дослідження якості освіти **PISA (2018)**. У документі, зокрема, визначено вимоги до умінь здобувачів освіти, яким важливо:

- взаємодіти з іншими особами усно, сприймати й використовувати інформацію для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях;
- сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, медіатекстах та використовувати її для збагачення свого досвіду;

- висловлювати думки, почуття та ставлення, взаємодіяти з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримуватись норм літературної мови;
- досліджувати індивідуальне мовлення для власної мовної творчості, спостерігати за мовними явищами, аналізувати їх.

Відповідність модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–6 класи»

Структура і зміст підручника відповідають модельній навчальній програмі «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Н. Голуб, О. Горошкіна).

Модельна програма дозволяє реалізувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку здобувачів; скеровує навчальну діяльність на

- розвиток особистості здобувача освіти засобами предмета, а саме: пізнання мови як цілісної системи, що забезпечує розвиток людини (мислення, пізнання світу, комунікацію, самовираження й самовдосконалення, емоційний світ тощо) і функціонування суспільства;

- формування компетентного мовця як носія духовності, культури й традицій українського народу; формування предметної та ключових компетентностей.

О.Голуб, О.Горошкіна слушно зауважують, що вивчення української мови передбачає насамперед опанування мови як живого організму, активне самонавчання й виховання мовної стійкості, мовного смаку. Знання набувають інструментальності.

Урок української мови – це щоденна практика застосування мовних правил, особистісний розвиток учня, учениці, учнів, їх мислення, самовираження і самовдосконалення як компетентних мовців і національномовної особистості. Завдання вчителя – навчити школярів здобувати знання самостійно, структурувати їх, застосовувати в навчальних та життєвих ситуаціях, здійснювати самоконтроль, рефлексію, а також самостійно шукати причини своїх невдач і планувати шляхи їх подолання.

Відповідно до модельної програми враховано предметний (*мовна змістова лінія*), метапредметний (*мовленнєва змістова лінія*), компетентнісний (*соціокультурна змістова лінія*) блоки.

Мовна змістова лінія представляє собою системний виклад навчального матеріалу української мови. Мовне навчання має стимулювати вільне володіння мовою.

Мовленнєва змістова лінія в підручнику представлена широким спектром завдань і творів, цікавих рольових ігор, які дають змогу учням

розвивати зв'язне мовлення, вчитися логічно будувати розповідь та формулювати думку.

Соціокультурна змістова лінія є інтегративною, реалізується в текстах і усних висловлювань, які віддзеркалюють національну культуру українського народу, зосереджують увагу на громадянському і патріотичному вихованні, цінностях і нормах соціальної поведінки; формуванні відповідальності за свої вчинки і міжособистісні стосунки.

Діяльнісна змістова лінія спрямована на формування умінь виконувати завдання на мовне вправляння (різноманітні вправи, тести, завдання дослідницького й творчого характеру).

Зміст підручника має потенціал для здобуття предметних, метапредметних та особистісних результатів.

Засобами досягнення очікуваних результатів є тексти, компетентісно орієнтовані вправи й завдання, лексикографічні джерела, технології організації освітньої діяльності (ігрові, інтерактивні, проєктні, групові), інформаційно-комунікативні технології навчання здобувачів освіти тощо.

У межах мовленнєвої змістової лінії укладачі модельної програми виокремлюють 4 блоки, які враховано у підручнику:

1) інформація (джерела інформації; добір і пошук інформації, надійність джерел інформації, факти і судження, достовірність і недостовірність, актуальність інформації); мета – уміти протистояти мовній агресії та маніпуляції;

2) комунікація (усне і письмове спілкування, безпека віртуального спілкування, протидія і запобігання дискримінації); мета – уміти ініціювати спілкування і брати в ньому участь; дискутувати, аргументувати свою думку;

3) текст (план, способи стиснення тексту);

4) жанри мовлення (відповідь на уроці, словникова стаття, допис у соцмережах, коментар, порада, оголошення тощо); мета — сприймати, інтерпретувати, продукувати висловлення різних жанрів, застосовуючи ситуативно виправдані мовні засоби.

Календарне планування уроків української мови для 6 класу

Відповідно до зазначеної модельної навчальної програми автори підручника О. Семеног, О. Калинич, Т. Дятленко, М. Білясник, В. Волницька уклали календарне планування уроків української мови для 6 класу: див. <http://surl.li/khooz> .

Кожна тема у календарному плануванні представлена через змістові лінії, очікувані результати, види навчальної діяльності.

Наприклад, тема «*Краса і багатство української мови*» представлена такими змістовими лініями:

МЗЛ (мовна змістова лінія): Краса звучання української мови

Звукові повтори різних видів; ритмічність мови; уникнення важких для вимови чи неприємних для слуху звуків у фразі

СЗЛ (соціокультурна змістова лінія): Мова — ефективний засіб самовираження особистості.

МвнЗЛ (мовленнєва змістова лінія): Текст. Ознаки тексту, його будова. Змістовий зв'язок між частинами тексту (повторення вивченого в попередніх класах).

ОР (очікувані результати): Учень / учениця знає засоби краси української мови, ознаки тексту, змістовий зв'язок між частинами тексту; розуміє значення мови як ефективного засобу самовираження.

ВНД (види навчальної діяльності): Учень / учениця досліджує критерії краси української мови, добирає приклади, що свідчать про красу мови; читає тексти й аналізує за певною ознакою (ритміка, мелодика мови, повнозвучна вимова, співвідношення голосних і приголосних звуків у словах); складає усні й письмові тексти про красу української мови.

У календарному плануванні подано, зокрема, і такі характеристики:

*Основні форми перевірки мовної теми — *тестові завдання*.

** Основні форми перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності — *контрольний текстовий диктант*.

Контрольна перевірка говоріння (*діалог, усний переказ та усний твір*) і читання вголос здійснюється індивідуально. Для цих видів робіт не відводиться окремих уроків, а оцінки виводяться один раз на рік і виставляються в колонки без дати.

Принципи, наукові підходи

Зміст підручника укладено з урахуванням принципів дитиноцентризму, наступності між початковою і базовою середньою освітою; доступності віковій категорії, інструментальності, текстоцентризму, діалогічності, комунікативності, інтерактивності; інфомедійної грамотності.

Ураховано ідеї особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного підходів.

Особистісно орієнтований підхід вивіщує цілісність учнівської особистості у трьох важливих сферах Я – «Відчуваю», «Думаю», «Дію», урівноважує знаннєвий компонент змісту освіти з розвитком емоційної сфери, індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, прагнень, заохочує до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку.

Діяльнісний підхід реалізується у процесі взаємопов'язаного вдосконалення видів мовленнєвої діяльності учнів: слухання, читання, говоріння, письма, пізнавальних дій (здійснювати пошук необхідної інформації з різних джерел, систематизувати її різними способами та ін.).

Відповідно до *компетентнісного підходу*, знання є інструментом у розв'язанні життєвих проблем, засобом особистісного розвитку, соціалізації

учнів, успішного професійного і особистісного становлення. Компетентність – це набуті реалізаційні здатності особистості до ефективної діяльності.

Наскрізна ідея концепції підручника визначена через такі складові: **навчаюсь** (набуваю знань), **удосконалююсь** (мотивую себе), **розвиваю вміння** (застосовую знання в різних життєвих ситуаціях, оцінюю роблю висновки), **набуваю досвіду** (формую ставлення до себе, до інших людей, до подій, вчинків, явищ).

Наприклад, цілі, яких ми передбачаємо досягти в розділі «**Вступ. Мовні обов'язки українців**», такі:

навчатимусь висловлювати власну думку щодо звучання рідної мови;
розвиватиму вміння визначати засоби краси української мови;
набуватиму досвіду переконувати, що мова - ефективний засіб самовираження.

У розділі «**Будова слова. Орфографія**» ставимо такі цілі:
я зможу:
розмежовувати спільнокореневі слова і форми одного слова;
аналізувати будову слова (корені, префікси, суфікси, закінчення, основу);
знаходитиму і виправлятиму помилки в змісті тексту, будові слова, написанні;
редагуватиму текст;
висловлюватиму думки та почуття.

Аналогічно подано й інші обкладинки розділів.

СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ Вчимся давати своє слово, творити, але без повільного шкрябання, шкрябання, шкрябання... Я • змішувати звуки в одне слово; • складати слова з букв; • розрізняти способи творення слів; • редагувати готові тексти й створювати нові; • володіти етикетними нормами спілкування. твір творити		МОРФОЛОГІЯ. ІМЕННИК. ОРФОГРАФІЯ Імени! Він узяв собі на плечі велике діло — визначати речі, — як, наприклад, і камені... Я • розрізняти за певними ознаками самостійні та службові частини мови; • визначати іменники, правильно вживати їх та писати; • визначати мовленнєві жанри, у яких доцільно використання іменників у формі кличного відмінка; • навчусь застосовувати інформацію про іменник у вигляді схеми, моделі, таблиці; • створювати повідомлення і медіатексти в захищених цифрових сервісах і соціальних мережах. Хто? Що?
ПРИКМЕТНИК Найпершою ознакою культури й розуму людини та суспільства є відчуття історії власного народу. Я • розрізняти смислові та граматичні ознаки прикметників; • розрізняти якісні, відносні, присвійні прикметники; • утворювати ступені порівняння якісних прикметників; • визначати синтаксичну роль прикметників; • здійснювати добір прикметників-синонімів; • збагачувати власне мовлення прикметниками. Який? Чий?	ЧИСЛІВНИК Мова — це історія і сучасність, це кожна людина і народ, це інструмент, який допомагає людям в її практичній щоденній діяльності. Я • розрізняти числівники та спільнокореневі слова: кількісні і порядкові, дробові; прості, складні та складені числівники; • відмінювати та вживати правильно числівники; • знаходити в тексті інформацію з числівниками; • створювати тексти з використанням дат і позначення часу; • моделювати життєві ситуації; • брати участь в онлайн-дискусіях. Котрий? Скільки?	ЗАЙМЕННИК Як є воля — то є й доля. Народна творчість Я • розрізняти займенники, визначати розряди; • відмінювати займенники; • уживати їх у мовленні доречно; • моделювати ситуації, що передбачають етикетні функції займенників: займенники ти і ви; уживання займенників він, вона, вони в присутності людей, на яких вони вказують, тощо. Хто? Що? Який? Чий? Котрий? Скільки?

Визначені цілі реалізуємо через мовленнєву, мовну, соціокультурну діяльнісну змістові лінії, а також наскрізні лінії «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність».

Логістика сторінками підручника

Для ефективної логістики сторінками підручника запропоновано **пиктограми**. Це вже відомі учням й ученицям з 5 класу умовні позначки, які сигналізують про відповідні рубрики: «Запам'ятаймо», «Скарби мови», «Твори сміливо й вільно», «Перевір себе» тощо.

Піктограми порадять, яку навчальну дію потрібно виконати, до якої рубрики доцільно звернутися та який її зміст.

*Пригадаймо!
Запам'ятаймо!*

*Вдумливо
читаймо
й аналізуймо*

*Скарби мови.
Цікаво*

*Твори сміливо
й вільно!*

*Говори
правильно!*

*Працюймо
творчо!*

*Працюймо
в парі (групі)*

Зокрема, рубрика **«Пригадаймо. Запам'ятаймо!»** актуалізує життєвий, емоційний досвід, інтерес до інформації мовного чи мовленнєвого змісту;

«Вдумливо читай та аналізуй» — формує основи культури роботи зі словом і текстом;

«Твори сміливо і вільно» — розвиває творчі здібності в різних життєвих ситуаціях мовлення;

«Спілкуймося! Створімо діалог, обмінюємося думками» — вдосконалює уміння ставити питання, уточнювати; дискутувати, формулювати власне бачення проблеми.

Рубрика **«Працюймо в парах чи в малих групах, бо в дружбі сила!»** спонукає в партнерстві виконувати актуальні проєкти.

На сторінках підручника уже знайомі з п'ятого класу анімовані персонажі: Смайлики, Буквенята, які мотивують попрацювати з художнім / фольклорним / медіа текстом, або написати власний твір; розіграти діалог; скласти текст поради, втішання, замітки, допису в соціальних мережах, електронний лист; підготувати проєкт, лінгвістичне повідомлення, вільне і формальне есе, розгорнуту відповідь, коментар.

Буквенята з «Академії мовної майстерності Любові Струганець» виконують функцію корисних порад-лайфhakів: як збагатити словниковий запас, зрозуміти і доцільно застосовувати правила.

Наприклад:

Подумай!

3. Допоможи Буквеняті дати відповідь на запитання, що таке текст і які його ознаки. Вилучи зайве.

Речення не пов'язані між собою за змістом і граматично

Авторська мета

Наявність теми й основної думки

Тематична єдність

Наявність «даного» й «нового»

Відсутність ідеї

Завжди йдеться про подію

Зв'язність

Не більше п'яти речень

Інформативність

Послідовність

Скористайся підказкою!

Буквеня дарує підказку. Скористайся!

Іменники бувають з конкретним і абстрактним значенням.

Конкретні іменники називають предмети, явища, які ми пізнаємо органами чуття (*книга, тренажер, олівець, груша, вітер, цукор, зоря*).

До **абстрактних іменників** належать ті, що називають поняття, властивості й ознаки, явища, почуття, одиниці міри та ваги, які не мають конкретного предметного значення (*сума, душа, націоналізм, хворобність, жовтизна, кохання, гнів, тонна, грам, вольт*).

У шостому класі продовжуємо роботу з Лепбуком. Лепбук – це розкладна папка, яка містить кишеньки та кріплення для різноманітного навчального матеріалу.

Опановуючи тему, пропонуємо учням занотовувати основну інформацію в довільній формі на аркушах і складати її в кишеньки лепбука. Ліву частину лепбука наповнюємо матеріалом із важливим мовним змістом: правилами, винятками, прикладами з рубрик «Запам'ятаймо», «Зверни увагу!» тощо.

Частина праворуч – для мовленнєвого матеріалу. Випишуємо нові слова, прислів'я, приказки, фразеологізми, афоризми тощо.

Систематизований матеріал сприятиме підготовці до діагностувальних робіт та зовнішнього незалежного оцінювання.

Книга структурно логічно впорядкована. Містить організаційну частину (звернення до школярів, «Про умовні позначення»), мовні блоки («Вступ. Краса і багатство української мови», «Будова слова і орфографія», «Словотвір. Орфографія», «Морфологія. Іменник. Орфографія», «Прикметник», «Числівник», «Займенник»), кожний з яких розподілений тематично; мовленнєвий та мовний практикуми; Додатки (Пригадаймо. Вузлики на пам'ять», «Ключі до вибраних завдань»).

Кожний **розділ** означаємо епіграфом: це цитати з фольклорних творів, українських письменників, науковців, діячів культури.

Наприклад, епіграфом до розділу «Вступ. Мовні обов'язки українців» слугують слова Олесе Гончара «Мова — це доля нашого народу, і вона залежить від того, як ревно ми всі плекатимемо її».

Кожний розділ завершуємо «**Сходінками успіху**»: запитую себе, відповідаю, наводжу приклади. Визначаю свою сходінку успіху.

Наприклад, у розділі «**Словотвір. Орфографія**» учням запропоновано відповісти:

1. Назви основні способи словотворення. Наведи приклади.
2. Які зміни приголосних під час творення слів ти можеш назвати?
3. Наведи приклади складних слів. Поясни їх правопис.

Структура параграфа

Параграфи побудовані так, щоб учні й учениці опановували навчальний матеріал за наскрізними блоками (інформація, текст, комунікація, мовні знання); поглиблювали набуті уміння і навички через розв'язання спеціально змодельованих життєвих ситуацій.

Епіграф уроку презентує мовну, мовленнєву, соціокультурну змістові лінії, увиразнює ідею патріотичного єднання нації та вироблення відповідних почуттів у дитини в контексті формування європейської ідентичності і є своєрідним **ключем** до постановки проблемного запитання, зацікавлення на початку, впродовж усього перебігу заняття та на етапі підбиття підсумків.

Наприклад:

**Параграф 20. ТВОРЕННЯ ТА ПРАВОПИС
СКЛАДНОСКОРОЧЕНИХ СЛІВ**

На початку уроку запропоновано **роботу з епіграфом** «Збройні сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладають оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності».

Закон України «Про Збройні сили України»

*Прочитай цитату із Закону України «Про Збройні сили України».
Визнач стиль мовлення. Усно прокоментуй.*

Повертаємось до епіграфа, виконуючи домашнє завдання:

9. Опрацюй теоретичний матеріал. Дай назви ілюстраціям, які подані біля епіграфа до параграфа. Склади й запиши з ними п'ять речень.

*10. Склади текст на тему «Наші доблесні ЗСУ». Використай складноскорочені слова з військової лексики

Параграф 23. СЛОВОТВІРНИЙ ЛАНЦЮЖОК супроводжує цитата українського мовознавця Івана Вихованця «Слово – найвірніший посланець з минулого в сьогодні і з сьогодні в майбутнє».

<https://cutt.ly/OwiDAZYY>

1. Прочитай виразно вголос епіграф.

А. ОБГОВОРЮЙМО

- Чому автор називає слово «найвірнішим посланцем»?
- Поміркуй, яке значення має слово «посланець». За потреби звернися по допомогу за покликанням або QR-кодом, що на початку параграфа.
- Розбери слово «найвірніший» за будовою, зазнач спосіб творення слова.

Стрижнем уроків є **робота з текстами різних жанрів і стилів** (ліричною піснею, легендою, лінгвістичною казкою, оповіданням, медіатекстом, науково-популярним текстом), формування текстових умінь та комунікативних навичок.

Текстовий матеріал віддзеркалює національну культуру українського народу, зорієнтований на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток

духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, формування естетичного бачення світу, особистісних морально-етичних переконань, збагачення словникового запасу.

Добираючи тексти, враховуємо художньо-естетичний рівень, гуманістичний зміст, педагогічну цінність і виховний ефект, відповідність віковому періоду, визначений обсяг, його виховну, репрезентативну, інформаційну, стимулювальну, розвивальну функції.

Роботу з текстами виконуємо **в кількох напрямках:**

1) Напрямок **«Обговорюймо»** актуалізує й поглиблює знання про текст, спонукає осмислювати і формулювати тему, аналізувати, класифікувати, узагальнювати, структурувати, робити припущення, добирати аргументи;

2) Напрямок **«Виконуймо завдання»** заохочує простежити, як мовні поняття «працюють» у контексті, спонукає обґрунтовувати комунікативну доцільність слів, фраз, речень, структурувати інформацію, редагувати, добирати влучні слова, збагачувати текст мовними засобами, представляти власний творчий продукт.

Наприклад, у **параграфі § 34–35. ВЕЛИКА БУКВА ТА ЛАПКИ У ВЛАСНИХ НАЗВАХ** (вправа 12) запропоновано:

Прочитай уважно текст. Вибери з дужок потрібну букву, поясни свій вибір.

Місто Львів щодня відкривається мені наче мудра книга. Серце древнього (Л/л)ьвова — (К/к)няжа (Г/г)ора. Найдавніші описи та найсучасніші археологічні дослідження стверджують, що (К/к)няжий замок був міцно укріпленою твердинею. (Л/л)ев (Д/д)анилович — надійний помічник батька, видно, добре дбав про свій майбутній уділ. Його діяння як (М/м)істобудівника славляться в середньовічних (Л/л)ітописах (за Р. Лубківським).

А. ОБГОВОРЮЙМО

Чи можна вважати інформацію текстом? Доведи.

Запропонуй заголовок.

Розкажи, як утворилася назва міста.

Б. ВИКОНУЙМО ЗАВДАННЯ

Знайди в тексті складні слова. Зроби їх словотвірний аналіз.

Поясни значення слова уділ, добери до нього синоніми.

Зроби синтаксичний розбір останнього речення.

Упродовж виконання вправ застосовуємо **прийоми розвитку критичного мислення:**

читання з маркуванням,

читання з передбаченням,

сенкан,
дискусію,
кластер,
асоціативний куш,
укладання чек-листів,
Те-таблиць.

Завдання передбачають формування в учнів умінь оволодіння різними техніками і прийомами читання, що дають змогу ефективно працювати з інформацією, критично оцінювати й інтерпретувати її, розуміти текст і підтекст, створювати власні тексти різної жанрово-стильової належності тощо.

Наприклад:

Прочитай уважно текст, застосовуючи техніку «читання з маркуванням». Добери заголовок до поданого тексту. Виконай завдання.

Людина сама має оцінювати свої вчинки, виробляти в собі позитивні риси, боротися з шкідливими звичками.

Дорослі повністю тебе забезпечують усім необхідним: їжею, одягом, іграшками, книгами, доступом до Інтернет-ресурсів, оплачують гуртки й спортивні секції тощо. Поважай і цінуй їхню працю. Кожна знищена тобою річ – це додаткове навантаження на бюджет родини. Отож, правило перше: бережи й пильнуй свої речі.

Правило друге: намагайся самостійно обслуговувати себе та дотримуйся порядку.

У приміщенні, де нікого немає, вимикай світло. Коли йдеш спати, вимикай телевізор, комп'ютер, інші електроприлади. Це суттєво зекономить гроші, які сплачують за електроенергію. Правило третє: економ електрику.

Відмовся від покупок чипсів, сухариків, кольорової солодкої води. Це зекономить твої кишенькові гроші та збереже здоров'я. Правило четверте: не купуй шкідливої їжі.

Якщо допомагати старшим удома чи на присадибній ділянці, то починаєш цінувати працю інших людей. Правило п'яте: допомагай рідним по господарству.

Розумно витрачай свій час на навчання, відпочинок і розваги протягом дня. Такий розпорядок допоможе зберегти бадьорість, працездатність, зміцнити здоров'я. Правило шосте: дотримуй режиму дня (за Г. Древаль).

Наприклад:

Читання з маркуванням. Прочитай текст. Познач відповідь на питання заголовка.

- Як автор пояснює, що таке успіх?
- Які шляхи досягнення успіху ти можеш назвати?

1. Створи добірку із десяти прислів'їв / приказок про успіх, успішних людей. 2. Уяви себе відомим блогером. Поділись досвідом — склади допис у соцмережах про людей-інноваторів.

Цінністю **вправ і завдань** є спрямувати роботу учнів на оволодіння такими знаннями й уміннями, що дають змогу визначати мету своєї діяльності, приймати рішення, діяти в нетипових ситуаціях.

Вправи розроблено з урахуванням логіки засвоєння нових знань і формування на цій основі практичних умінь і навичок: від **актуалізації** опорних базових знань, актуалізації емоційного та життєвого досвіду – до самостійного, творчого рівня **через спостереження, дослідження, експеримент, самостійне опанування** важливої інформації про певні поняття.

Зверни увагу!

Іменники, що піддаються лічбі й мають форми однини та множини, до збірних не належать: *хор, група, загін, рота, полк, армія, комісія, команда, ансамбль, екіпаж, клас, колектив, ескадрилья, табун, зграя, стадо, череда.*

3. Гра «Диво в решеті». «Просій» слова так, щоб залишилися лише **назви збірних іменників**.

Пір'я, воїнство, молодецтво, загін, дітлашня, малеча, компанія, група, піхота, дівоцтво, ансамбль, клас, ліс, символіка, парубоцтво, народ, дует, знать, полк, картоплиння, взвод, колосся, волосся, каміння.

- Користуючись доступними джерелами інформації, добери з окремими виписаними словами прислів'я чи приказки.

Зразок: На нашій ниві колосся, як у шолудивого — волосся.

4. Виконай інтерактивну вправу «Впізнай збірний іменник», перейшовши за QR-кодом покликанням або <https://learningapps.org/display2?v=p0ukzt6ra22>

5. Проведи мовне дослідження текстової інформації. Визнач способи творення збірних іменників.

Парубоцтво, штаство, бобовиння, маковиння, піхота, злидота, мушва, братва, горішник, чагарник, сосняк, молодняк, малеча, озимина, садовина, геральдика, проблематика, символіка, синоніміка, клієнтура, агентура, апаратура, молодь, зелень, юнь, нечисть, лом.

- За результатами дослідження заповни клоуз-тест.

Збірні іменники творяться ... та ... способами. Найбільш повторювані суфікси Безафіксним способом від таких частин мови:

6. Переглянь навчальну відеоінформацію «Знайомимося зі збірними іменниками», перейшовши за покликанням <https://learning.ua/ukrainska-mova> чи QR-кодом. Що нового дізнався / дізналася про збірні іменники?

7. Робота з епіграфом.

- Прочитай епіграф до параграфа, прокоментуй. Склади асоціативний ряд до прислів'я, добираючи слова із запропонованих у вправі. Попередньо «відремонтуй» слова, поясни написання.

Завдання, ранжовані за складністю, увиразнюють принцип **диференційованого навчання**, потребують різних мисленнєвих операцій. А це забезпечує реалізацію діяльнісного підходу.

Компетентнісно зорієнтовані завдання спрямовані на реалізацію ключових компетентностей (*вільне володіння державною мовою, математичну, компетентність у галузі природничих наук, інноваційність, екологічну, інформаційно-комунікаційну, навчання упродовж життя, громадянську, культурну, підприємливість та фінансова грамотність*); **мобілізують** уміння успішно комунікувати в різних життєвих ситуаціях, заохочують до ініціативності, креативного мислення; працювати самостійно й у малих групах, розв'язувати проблеми на засадах партнерської взаємодії,

Ідеться, зокрема, і про те, як збагатити словниковий запас не тільки з української, а й іноземних мов, правильно розподілити час, подбати про екологічну ситуацію, заощадити кошти, зміцнити здоров'я.

Наприклад, для формування математичної компетентності, підприємливості і фінансової грамотності вправи доповнено такими завданнями.

А. Уяви, що ти відвідав / відвідала ярмарок.

- Склади усну розповідь для друзів про те, скільки видів товару ти побачив / побачила на ярмарку. Також додай 3–4 одиниці товару, яких не зазначено в тексті рекламного оголошення.

Привчаємо учнів працювати із онлайн-інструментами і використовувати їх не тільки для розваги, а насамперед для навчання.

Пропонуємо дітям текстову інформацію переформатувати у схему, в таблицю чи навпаки схему, таблицю переформатувати у текстову інформацію. Такий вид роботи розвиває критичне мислення.

Важливий напрям роботи - це формування інфомедійної компетентності. Війна заактуалізувала необхідність володіння м'якими/гнучкими уміннями й навичками культуромовної особистості, означені у Плані відновлення України (2022)¹: раціонально споживати медіаконтент, критично сприймати інформацію, відрізняти факти від суджень, ідентифікувати емоційний вплив медіа, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії.

В умовах російсько-української війни з-поміж головних пріоритетів освітньої політики визначено формування у молоді ціннісного ставлення до суспільства, держави, відчуття власної гідності, належності до України як її громадянина і патріота.

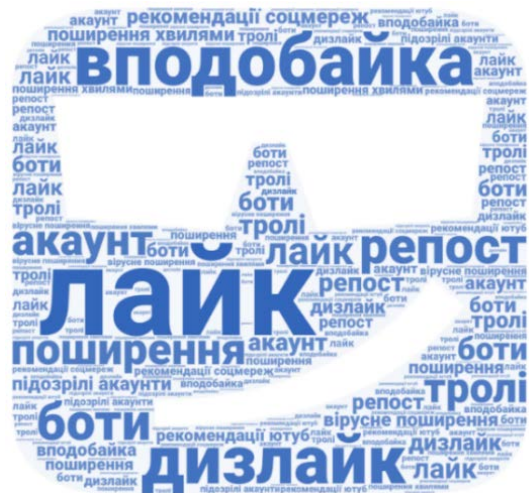
- Чи є подана інформацію достовірною? Чому? Як ви перевіряєте отриману інформацію на актуальність, достовірність, повноту, об'єктивність?**

МОВА МАЄ ЗНАЧЕННЯ!

Мова – це також зброя. Під таким гаслом у 2022 році було проведено опитування серед 58 228 учнів, батьків, учителів. Соціологи цікавилися думкою щодо використання державної мови в школі та поза нею. Результати дослідження оприлюднили голова Державної служби якості освіти Руслан Гурак та уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень, зазначивши, що в багатьох сферах застосування української мови є прогрес. Зокрема, результати свідчать, що 89 % дітей та 82 % батьків називають українську мову рідною та послуговуються нею в усіх сферах життя. Водночас лише 38 % школярів спілкуються на перервах винятково українською мовою (за матеріалами sqe.gov.ua/vikoristannya-ukrainskoi-movi).

Наприклад:

Розглянь «хмаринку слів» і дай письмову відповідь на запитання «На що варто звертати увагу в соцмережах, щоб перевірити достовірність інформації?»

У підручнику є вправи, які поєднують кілька компетентностей. У параграфі 42-43 пропонуємо попрацювати з графічною інформацією.

10. Працюймо з графічною інформацією. Розглянь уважно світлини.
Поміркуй, як можна погрупувати предмети.

Уяви ситуацію. Ти зайшов / зайшла в магазин купити продукти за списком, складеним удома разом із рідними.

Змоделюй діалог із продавцем / продавчиною, використовуючи репліки: *добрий день, будь ласка, скільки коштує, подайте, покладіть у кошик, дякую.*

- Чи є у твоєму кошику продукти, які суперечать правилам здорового харчування? Назви їх. Купиш шкідливі продукти чи відмовишся? Обґрунтуй свою відповідь.

Учень, учениця мають перевести графічну інформацію в текстову інформацію, поміркувати, як погрупувати ці предмети. На світлинці пакетики: молоко, горіх, пшона, кава, дріжджі. Ідеться про вияв мовної компетенції.

Надалі пропонуємо дитині уявити ситуацію і попрацювати із цими словами уже за межами класу: проаналізувати і визначити, який із цих продуктів відповідає принципам здорового харчування. А які навпаки можуть шкодити здоров'ю. Що із цих продуктів ти купиш, а від яких відмовишся. Створюємо умови для мовлення, діалогу, етикетного спілкування.

Ця вправа корисна і для формування підприємливості та фінансової грамотності: якщо у тебе не вистачає грошей, щоб придбати ці товари, то від яких продуктів ти таки відмовишся, і чим ти будеш мотивувати чи аргументувати важливість продуктів у кошику.

Важлива і здоров'язбережувальна компетентність, оскільки в цьому списку є продукти, які не відповідають принципам здорового харчування і можуть зашкодити здоров'ю (чипси).

Таким чином, у цій вправі вирішуємо відразу кілька завдань. Представлена реалізація і мовної лінії, і мовленнєвої, оскільки дитина вступає в діалоги із продавцем чи продавчиною.

Параграфи завершують емоції, які сигналізують про настрій після уроку.

СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ
*Запитую себе, відповідаю,
 наводжу приклади.
 Визначаю свою сходинку
 успіху*

1. Назви основні способи словотворення. Наведи приклади.
2. Які зміни приголосних під час творення слів ти можеш назвати?
3. Наведи приклади складних слів. Поясни їх правопис.

8. За допомогою емоді визнач, які емоції відчуваєш після уроку.

Супер-
рово!

Сподобалося!

Складну-
вато, але
впораюся!

Нічого
не зро-
зуміло.

Щось не
все зро-
зуміло

Притоми-
вся / при-
томилася

Усе зро-
зуміло,
цікаво!

Підручник заохочує спостерігати, порівнювати, зіставляти графічну, текстову, відеоінформацію, самостійно формулювати визначення, представляти результати роботи у вигляді алгоритмів, ментальних карт.

Запропоновано різні види роботи: індивідуальну, у парах і групах, під керівництвом учителя й самостійну.

Родзинкою підручника є рубрика «**Мовленнєвий практикум**», що **пояснює** доречність уживання слова, словосполучення, фраземи, активізує самостійні дослідницькі проєкти учнів з різними видами словників.

Наприклад:

Говори правильно! **СЛАВНИЙ, СЛАВНОЗВІСНИЙ, СЛАВЕТНИЙ СЛÁВНИЙ**

1. Який уславив себе чим-небудь, має велику славу, знаменитий. На Гуцульщині складено багато пісень про славного, вічно пам'ятного героя Олексу Довбуша.

2. Який викликає симпатію, гарний. Така славна сестричка в мене — весела й здорова!

СЛАВНОЗВІСНИЙ — який відомий багатьом людям, який здобув собі славу, знаменитий. Славнозвісний український гопак відомий далеко за межами нашої країни.

СЛАВЕТНИЙ — який має широку славу, популярність. Учні з пошаною слухали розповідь славетного воїна.

- Виконай розбір за будовою і словотвірний розбір слів славний, славнозвісний, славетний.

- Утвори з кожним із зазначених слів словосполучення, усно провідміняй їх.

- Склади і запиши із цими словами речення

Говори правильно! **ІНФОРМАЦІЯ БУЛА КОРИСНОЮ ЧИ КОРИСЛИВОЮ?**

КОРІСНИЙ — який приносить або здатен приносити користь, дає добрі наслідки: корисний досвід, корисний підручник, корисна рослина, корисна комаха, корисна праця, корисна порада.

КОРИСЛИВИЙ — який прагне до власної вигоди, робить щось заради наживи: корисливий чоловік, мати корисливі цілі, робити щось з корисливих міркувань.

Напиши твір-розповідь з елементами роздуму «Корисні інновації в моєму житті»

Супроводжує навчання й урізноманітнює види діяльності інтерактивний контент: покликання на інтернет-джерела, QR-коди, навчальне відео, інтерактивні платформи, зокрема **LearningApps.org**.

Застосування *інтерактивних* вправ, розташованих на різноманітних електронних ресурсах, наприклад, LearningApps.org, спонукає учнів до повторення, узагальнення і систематизації знань, формування в них стійких умінь і навичок. Крім того, є можливість відразу перевірити правильність виконання вправ і завдань, що спонукає здобувачів освіти до рефлексії.

Різноманітні алгоритми сприяють візуальному запам'ятовуванню матеріалу та грамотності відповіді.

Навчальний матеріал візуалізовано хмаринками слів, ребусами, кросвордами, коміксами, а також різними за змістом та характером дій іграми «Плутанина» (дозволяє поєднати першу і другу частину прислів'я і прокоментувати) «Розсипанка» (пропонуємо набір слів, які входять до складу прислів'я, а учні мають побудувати це прислів'я). Таким чином, актуалізуємо кмітливість, життєвий досвід, перевіряємо рівень читацької компетентності.

Наш підручник – як *справжній друг: вірний, турботливий, нерозлучний*.
Разом із надійним товаришем легше підкорювати вершину знань.